

بسم الله الرحمن الرحيم

موضوع: مناجات شعبانیه ۱

تاریخ: ۱۲ مرداد ۱۳۸۷؛ ۳۰ رجب ۱۴۲۹

مکان: اصفهان، نمازخانه هلال احمر

ویژگی های مناجات شعبانیه

۱. مناجات اهل بیت (علیهم السلام)

مناجات شعبانیه یکی از مناجات های مهم است. از ویژگی های این مناجات این است که امیرالمؤمنین (علیه السلام) و امامان بعد از آن بزرگوار آن را تلاوت می کرده اند.^۱ مناجاتی به این سبک وجود ندارد که گفته شود امامان (علیهم السلام) هم آن را تلاوت می کردند، اگر هم باشد، خیلی مختصر است.

۲. مختص به همه ماه ها

یکی دیگر از ویژگی های مناجات شعبانیه که باید به آن توجه کنیم، این است که مضامین آن مختص به ماه شعبان نیست؛ زیرا هیچ جمله ای در آن نیست که به این نکته اشاره کند. این مناجات برای این ماه وارد شده است؛ اما جمله مخصوصی ندارد که این مناجات را خاص این ماه کند؛ لذا نتیجه این می شود که کل مناجات را می توانیم بدون قصد ورود، در ماه های دیگر هم تلاوت کنیم؛ یعنی نیت نکنیم.

کل مناجات را می خوانیم برخلاف صلواتی که در روزهای ماه شعبان خوانده می شود. آن مختص ماه شعبان است: «و هَذَا شَهْرٌ نَبِيَّكَ سَيِّدِ رُسُلِكَ شَعْبَانَ الَّذِي حَقَّقْتَهُ مِنْكَ بِالرَّحْمَةِ وَ الرِّضْوَانِ»^۲ (و آن شعبانی است که آن را به رحمت و رضوان خود آکندی). در این صلوات اسم هایی هست که خاص ماه شعبان است، به همین جهت نمی توانیم در ماه رجب یا ماه رمضان آن را بخوانیم یا آن دعایی که در ماه مبارک رمضان خوانده می شود، این ها مثل مناجات شعبانیه نیستند. در ماه رمضان می خوانیم:

«و هَذَا شَهْرٌ عَظُمَتْهُ وَ كَرَّمَتْهُ وَ شَرَّفَتْهُ وَ فَضَّلَتْهُ عَلَى الشُّهُورِ»^۳

و این ماهی است که بزرگش کردی و گرامی اش داشتی و شرفش بخشیدی و برترش داشتی بر همه ماه ها.

۳. مضامین عمیق

ویژگی سوم این مناجات هم این است که مضامین بسیار عمیق و بلندی در آن هست که در مناجات های دیگر کمتر این ها را می یابیم. ممکن است جملات آن در جاهای دیگر هم تکرار شده باشد؛ اما مجموع این مناجات، مناجات منحصر به فردی

۱. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۹۶.

۲. مفاتیح الجنان، فرازی از صلوات شعبانیه.

۳. مفاتیح الجنان، فرازی از دعای ماه مبارک رمضان.

شده است. جملاتی در مناجات به ما تعلیم شده است که نظیر ندارد. مناجات شعبانیه یکی از نعمت‌های الهی به ما است. الحمدلله که این معارف در این مناجات‌ها آمده است و در دسترس ما قرار دارد. از خدای متعال کمک می‌خواهیم تا بتوانیم تلاوت کنیم و از معارفش استفاده کنیم.

فراز اول

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ»

مناجات با صلوات شروع می‌شود و در انتها هم با صلوات به اتمام می‌رسد. به این مناسبت که در ابتدای مناجات ذکر شریف صلوات آمده است، شش نکته خدمتتان عرض می‌کنم.

نکته‌ها

زودتر اعتراف می‌کنم که بحث من بسیار ناقص است؛ یعنی مبادا فکر کنید تمام بحث همین است، نه. اگر دریایی از معارف که درباره صلوات باید باشد را در نظر بگیرید، این نکاتی که می‌خواهم بگویم، قطره‌ای از آن است. شش نکته از آن نکات را خیلی گذرا خدمتتان می‌گویم. انگیزه‌ام برای بیان این نکات، بیشتر استفاده از نتایج عملی بحث بوده است. یک وقت ذکر شریف صلوات از جهت تأثیراتش در ایمان انسان، در ثواب، در درجات، در بحث‌های آخرتی و ... مطرح است و یک وقت از جهت بحث‌های عملیاتی‌اش مطرح است که در زندگی برای انسان چه نتایج دارد یا در دعاها چه نقشی دارد. این شش نکته را بیشتر از این نگاه توجه کرده‌اند.

جلد ۹۴ بحار الانوار و جلد ۴ وسائل الشیعه دو کتابی است برای عزیزانی که می‌خواهند در این زمینه تحقیق کنند. راجع به صلوات گاهی مستقلاً کتاب نوشته شده است، امروز در این خصوص به طور مختصر شش نکته برایتان عرض می‌کنم:

۱. ابلاغ صلوات به محضر حضرت رسول (صلی الله علیه و آله وسلم)

روایت دارد که هر جا صلوات بفرستید، به پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) ابلاغ می‌شود و می‌رسد. این طور نیست که در محدوده اینجا ذکر شریف صلوات را بگوییم و بگوییم هیچ نقشی ندارد، نه. یکی از آثارش این است که یقیناً ابلاغ می‌شود و به آن بزرگوار می‌رسد؛ امام حسن (علیه السلام) از رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) نقل می‌کنند که فرمودند: «حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي»^۴ (هر مکانی که باشید، صلوات بر من بفرستید، همانا صلوات شما بر من ابلاغ می‌گردد). این روایتی بود که از آن بزرگوار رسیده است.

۲. استجاب دعا با ذکر صلوات

دعا همیشه محبوب است؛ یعنی بین ما و استجاب دعا پرده‌ای وجود دارد که باعث می‌شود بالا نرود. دعا بالا نمی‌رود، مگر اینکه صلوات فرستاده شود. صلوات پرده‌ها را کنار می‌زند. امام علی (علیه السلام) فرمودند: «كُلُّ دَعَاءٍ مَحْجُوبٌ عَنِ السَّمَاءِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ»^۵ (همه دعاها از آسمان محجوبند تا بر محمد (صلی الله علیه و آله وسلم) و آل او (علیهم السلام) صلوات فرستاده شود).

^۴. كشف الغمة فی معرفة الأئمة، ج ۱، ص ۵۳۰.

^۵. بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۳۱۱.

۳. استغفار ملائکه برای نویسنده صلوات

فرمودند: اگر کسی به دنبال نوشته اسم پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم)، صلوات یا (صلی الله علیه وآله وسلم) بنویسد، تا مادامی که این نوشته محو نشده است، ملائکه برای نویسنده آن استغفار می کنند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمودند:

«مَنْ صَلَّى عَلَيَّ فِي كِتَابٍ لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تَسْتَغْفِرُ لَهُ مَا دَامَ اسْمِي فِي ذَلِكَ الْكِتَابِ»^۶

هر کس در نوشته ای بر من صلوات بفرستد، ملائکه برای او استغفار می کنند تا زمانی که نام من در آن نوشته باشد.

۴. بخیل ترین انسان

باز فرمودند بخیل ترین انسان ها کسی است که نام پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) نزد او برده شود و صلوات نفرستد. بخیل ترین؛ یعنی بخیل تر از کسی که حتی حاضر نیست مبلغی جزئی هم کمک کند یا حاضر نیست به کسی کمکی ارشادی کند یا دست کسی را بگیرد. آدم های بخیل فقط به فکر خودشان هستند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمودند: «الْبَخِيلُ حَقًّا مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ»^۷ (به حق، بخیل کسی است که من نزد او یاد شوم و صلوات بر من نفرستد).

۵. صلوات؛ سنگین ترین عمل در میزان

فرمودند: سنگین ترین عملی که روز قیامت در میزان اعمال ما وجود دارد، صلوات بر محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) و اهل بیت (علیهم السلام) اوست. در این زمینه دو روایت هم از امام باقر (علیه السلام) و هم از امام صادق (علیه السلام) داریم که فرمودند: «أَثْقَلُ مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ»^۸ (سنگین ترین چیزی که در نامه انسان قرار می دهند، صلوات بر محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) و اهل بیت (علیهم السلام) اوست).

۶. کیفیت صلوات

وقتی آیه ۵۶ سوره احزاب نازل شد، درباره صلوات معروفی که الآن وجود دارد، از پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) سؤال کردند. آیه شریفه می فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا»^۹

بی گمان، خدا و فرشتگان او بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید! بر او درود فرستید و سلام گوید، سلامی شایسته.

در ذیل این آیه، چندین روایت وجود دارد. احادیث یکسان نیستند. این تعبیرات مختلف نشان می دهد که می خواسته اند به ما کیفیت را یاد دهند؛ لذا به یک لفظ خاص محدود نکرده اند. اگر محدود بود، تمام روایات باید یکسان باشد. اینکه الفاظ یک مقدار تفاوت می کند، معلوم است که بیشتر می خواسته اند معنا را به ما یاد دهند. یکی از صلوات ها این است: پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمودند:

۶. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۷۱.

۷. بحار الأنوار، ج ۹۱، ص ۵۵.

۸. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۹۷.

۹. احزاب، ۵۶.

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»^{۱۰}

خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست، همان طور که بر ابراهیم و آل ابراهیم صلوات فرستادی،
همانا تو ستوده و بزرگواری.

شروع دعا با ثناء و تمجید الهی

این شش نکته را عرض کردم برای نتیجه بحثمان. آن نتیجه‌ای که می‌خواهم برای بحث ما باشد، این است که وقتی می‌خواهد دعا آغاز شود، اولش باید با ثناء الهی و تمجید آغاز شود. این یک دستور است که ما هم وقتی می‌خواهیم با خدا حرف بزنیم و دعا کنیم، از اول دعای خود را این گونه آغاز نکنیم که خدایا این کار را بکن، این حاجت ما را بده، بلا را از ما دور کن، نه، دعا آداب دارد. یکی از شرایط ورود به دعا این است که انسان اول ثناگویی کند، تمجید کند، بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و خاندان او (علیهم‌السلام) که بهترین انسان‌ها هستند، درود بفرستد و بعد شروع کند خواسته‌های خود را بیان کند.

نمی‌خواهم تشبیه کنم؛ اما برای اینکه به ذهنمان نزدیک شود این را عرض می‌کنم: مثلاً زمانی بر شخص بزرگی وارد می‌شوید تا مشکلی که دارید را عرض کنید و حل کنید. سریع نمی‌گویید: این کار را بکن! این خلاف ادب است. وقتی وارد می‌شوید، اول سلام و احوال‌پرسی می‌کنید، از او تعریف می‌کنید، از کارهایش تشکر می‌کنید و چه بسا کارهای گذشته‌اش را مطرح می‌کنید و سپاسگزاری می‌کنید، بعد مشکلاتتان را مطرح می‌کنید. ورود به هر کاری آدابی دارد. ابتدا باید زمینه را آماده کنید، بعد خواسته‌تان را بگویید. مثلاً به شخص بزرگی تلفن می‌زنید و با او کار دارید، یک دفعه که شروع نمی‌کنید کارتان را مطرح کنید، اول احوال‌پرسی می‌کنید، حالش را می‌پرسید، بعد خواسته‌تان را مطرح می‌کنید. انسان نظیر این ادب را با پروردگار خود باید داشته باشد.

امام صادق (علیه‌السلام) فرمودند: «كُلُّ دُعَاءٍ لَا يَكُونُ قَبْلَهُ تَحْمِيدٌ فَهُوَ أَبْتَرٌ» (هر دعای که قبل از آن تمجید نباشد، ابتر است). ابتر است؛ یعنی آخرش ناقص است، نارسا است. مقداری از آن‌ها می‌شود. از بهترین تمجیدها همان صلوات است. اگر انسان می‌خواهد در مقابل پروردگار تعظیم کند، انسان‌هایی را که بهترین انسان‌ها در پیشگاه الهی هستند و دیگر برتر از این چیست؟

پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمودند: «صَلَّاتُكُمْ عَلَيَّ إِجَابَةٌ لِدُعَائِكُمْ وَ زَكَاةٌ لِأَعْمَالِكُمْ»^{۱۱}. «صَلَّاتُكُمْ عَلَيَّ»؛ یعنی سلامی که بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌فرستید، دو فایده دارد: یکی «إِجَابَةٌ لِدُعَائِكُمْ»؛ یعنی باعث می‌شود دعایتان به هدف اجابت برسد، دیگری «وَ زَكَاةٌ لِأَعْمَالِكُمْ»؛ یعنی اعمالتان پاکیزه می‌شود. اگر اعمالتان کمبودی داشته باشد، صلوات جبران آن‌ها را می‌کند. دستور این است.

راجع به صلوات در جاهای مختلفی روایت آمده است، من روایتی از بحار الانوار خدمتتان عرض می‌کنم که مشابه آن را نیز امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) در نهج البلاغه دارند. امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرمایند: «لا يزال الدعاء محجوب حتى

^{۱۰}. البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۴۹۱.

^{۱۱}. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۹۶.

یصلی علی محمد و آل محمد؛ یعنی دعا دائماً در حجاب است؛ یعنی روی آن پرده‌ای انداخته شده است و کنار نمی‌رود تا وقتی که صلوات فرستاده شود. حضرت علت اینکه زمانی که صلوات فرستاده می‌شود، حجاب کنار می‌رود را در روایت دیگری این‌گونه بیان کرده‌اند:

«مَنْ كَانَ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيَبْدَأْ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ (عليهم السلام) ثُمَّ يَسْأَلْ حَاجَتَهُ ثُمَّ يَخْتِمُ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَكْرَمُ مَنْ أَنْ يُقْبَلَ الطَّرْفَيْنِ وَ يَدْعَ الْوَسْطَ إِذْ كَانَتِ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ لَا تُحْجَبُ عَنْهُ»^{۱۲}

کسی که حاجتی از خدای متعال می‌خواهد، باید شروع کند به صلوات بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و آل او (عليهم‌السلام) سپس حاجتش را در خواست کند، سپس با صلوات بر محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و آل او (عليهم‌السلام) ختم نماید، پس همانا خدای عزوجل کریم‌تر از این است که دو طرف دعا را قبول کند و وسط آن را رها سازد؛ چون صلوات بر محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و آل او (عليهم‌السلام) محبوب از استجاب نمی‌شود.

اینکه فرمودند اگر کسی حاجتی دارد و به خدای متعال نیاز دارد، باید حتماً دعا و حاجت خود را با صلوات بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و آل او (عليهم‌السلام) آغاز کند و بعد از اینکه صلوات را فرستاد، حاجتش را بخواهد و در آخر هم دوباره یک صلوات بفرستد برای این است که بدانید خداوند کریم‌تر از آن است که دو طرف دعا را قبول کند؛ اما وسطش را رها کند و بگوید قبول نمی‌کنم. صلوات بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و آل او (عليهم‌السلام) هیچ‌وقت محبوب نمی‌شود؛ در واقع این دعا مستجاب است. این صلواتی که می‌فرستید، چاشنی کار است. این چاشنی باعث می‌شود دعا بالا برود. این رعایت ادب در دعاست که ما در مناجات شعبانیه هم با این نکته مواجه هستیم.

بعضی ایراد می‌گیرند مثلاً چرا دعای کمیل یا بعضی دعاها را دیگر با صلوات شروع نشده است؟ علت این‌ها را ما نمی‌دانیم. دعای کمیل در واقع دعای حضرت خضر (علیه‌السلام) است. شاید زمان انبیاء گذشته مرسوم نبوده است یا شاید آن زمان توجه‌شان به این خاندان کمتر بوده است یا شاید از وقتی این خاندان به دنیا آمده‌اند، این تأکید شده باشد. بعضی احتمال داده‌اند که بسم الله الرحمن الرحیم بوده، صلوات هم بوده؛ اما چون متعارف بوده است به آن توجه نکرده‌اند و حذف شده است یا بعضی احتمال داده‌اند صلوات وجود داشته است؛ اما چون دست‌نویس بوده است، حذف شده است؛ لذا به اصل دعا اکتفا کرده‌اند که مناجات با خداست.

ما علتش را نمی‌دانیم؛ اما آنچه فعلاً می‌دانیم، این است که ائمه (عليهم‌السلام) به ما یاد دادند که اگر می‌خواهید دعا کنید، با صلوات آغاز و ختم کنید تا وسطش هم مستجاب شود.

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»